

Haninge
kommun

Policy för kommunägda tätortsnära skogar

Antagen av kommunfullmäktige den 27 november 2000

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

UPPDRAGET	3
SAMMANFATTNING AV FÖRSLAGET	3
MÅL	4
ÖVERGRIPANDE MÅL	4
DELMÅL	4
<i>Mål 1. Rekreation</i>	4
<i>Mål 2. Biologisk mångfald</i>	4
<i>Mål 3. Kulturmiljöer</i>	4
<i>Mål 4. Ekonomi</i>	5
<i>Mål 5. Demokrati</i>	5
KOMMUNENS MARKINNEHAV	5
HUR SKOGSBRUKET BEDRIVS PÅ KOMMUNÄGD MARK I DAG	5
KOMMUNALA STÄLLNINGSTAGANDEN	6
ÖVERSIKTSPLAN 1991.....	6
MILJÖPOLITISKT HANDLINGSPROGRAM.....	6
GRÖNPLANEN	7
AGENDA 21	7
LAGSTIFTNING	8
SKOGSVÅRDSLAGEN	8
PLAN- OCH BYGGLAGEN	8
MILJÖBALKEN	9
SKOGENS VÄRDEN	9
SKÖTSEL AV TÄTORTSNÄRA SKOGAR	10
ZONINDELNING AV DEN TÄTORTSNÄRA SKOGEN	11
REKREATION OCH FRILUFTSLIV	12
BIOLOGISK MÅNGFALD	13
KULTURMILJÖVÅRD I SKOGEN	13
EKONOMI	14
DEMOKRATI	15
ORGANISATION	16
REFERENSER	17
ORDLISTA	17

Uppdraget

Samhällsbyggnadsavdelningen och Tornberget har av kommunalrådsberedningen fått i uppdrag att ta fram förslag till policy för skogskötsel med prioritet på närre-
kreatiomsområdena. Förslaget till policy har arbetats fram av Margareta Boström
Kultur och Fritid, Mona Eklund Tornberget samt Egon Enocksson samhällsbygg-
nad.

Sammanfattning av förslaget

Kommunens tätortsnära skogar fyller en mängd funktioner. De är innevånarnas
rekreatioms- och strövområden. Skogen har stora ekologiska funktioner och bety-
delse för kulturmiljön. Skogen har en luftrenande funktion och stabiliserar lokal-
klimatet. Den fungerar som skärm och skydd mot vägar och industriområden. Sko-
gen har pedagogiska värden och är lek- och klassrum för många barngrupper.
Grönska har stort värde för folkhälsan. Skogen har också ett egenvärde och estetis-
ka värden. Slutligen har träden ett virkesvärde och skogsmarken ett värde som
markreserv för bebyggelse och exploatering.

Skötseln av kommunens skogar ska därför ske på ett sådant sätt att mångfalden av
värden och funktioner bevaras och tillgodoses. Rekreatiomsvärdena, skogens ekolo-
giska funktioner samt natur- och kulturvärdena ska bevaras och utvecklas samtidigt
som skogsmarkens virkesproduktion tillvaratas. För att uppnå det krävs en mål-
medveten och aktiv skogskötsel. Den variation som eftersträvas i skogslandskapet
kan tillgodoses genom ett småskaligt och varierat skogsbruk där alternativa skogs-
bruksmetoder nyttjas. Ett sådant skogsbruk ger ett lägre ekonomiskt utbyte än idag
men producerar istället en mängd andra nyttigheter för kommuninnevånarna. Det
kan också ge ökad kvalitet på virket i framtiden och skapar förutsättningar för ökad
sysselsättning i kommunen.

För den tätortsnära skogen ska skogsbrukets *huvudmålsättning* vara att vidmakt-
hålla och utveckla skogen för rekreation. Med rekreation menas en mängd olika
aktiviteter. Förutom promenader, hundrastning och söndagsutflykter innefattas ock-
så bl.a. svamp- och bärplockning, orientering, barnens upptäcktsfärder och kojbyg-
ge, dagis och mulleskolans utflykter. Rekreation innefattar också naturstudier, vilt-
vård och i vissa områden jakt. Även aktiviteter som kräver anläggningar i form av
löp- och skidspår, ridstigar m.m. räknas hit.

Det tätortsnära skogsbruket ska ske med människan och hennes behov i centrum.
En förbättrad dialog med kommuninnevånarna eftersträvas.

Mål

Övergripande mål

Kommunens tätortsnära skogar är till för kommunens innevånare och ska brukas och skötas så att mångfalden av värden och funktioner bevaras och utvecklas.

Delmål

Mål 1. Rekreation.

I den tätortsnära skogen ska rekreativintressena i första hand prioriteras. Skogen ska brukas så att höga upplevelse- och vistelsevärden skapas. Skötseln ska stimulera till ökad vistelse vilket skapar välbefinnande och ökad hälsa.

Detta uppnås bl.a. genom förlängda omloppstider och genom varierade och anpassade skötselmetoder. Vid planläggning ska den långsiktiga tillgången till rekreativsskog beaktas.

Körskador och andra störningar i samband med skogsskötseln ska minimeras och vid behov åtgärdas. Hyggesavfall i form av grenar och toppar tas bort i den kvarternära skogen och i övriga välfrekventerade områden.

Mål 2. Biologisk mångfald

Kommunens skogar ska skötas så att den biologiska mångfalden bevaras och om möjligt ökar.

Detta ska ske genom ett fortsatt ståndortsanpassat skogsbruk där skogslandskapets naturliga dynamik efterliknas i så stor utsträckning som möjligt. Områden med naturskogskaraktär liksom områden som berörs av miljöbalkens biotopskydd lämnas för fri utveckling. Områden med sällsynta eller hotklassade arter ska skötas så att dessa arter kan kvarleva. Även andra områden med särskilda naturvärden eller som är ekologiskt särskilt känsliga ska brukas med särskild hänsyn så att dessa naturvärden och ekologiska funktioner kvarstår.

Andelen lövträd ska öka och ädellövbestånd gynnas.

Mål 3. Kulturmiljöer

Skogliga kulturminnen och andra kulturmiljöer i skogsområdena ska bevaras och om möjligt utvecklas. Kunskapen om kulturvärdena i skogsmiljöerna ska öka.

De öppna kulturmarkerna ska så långt det är möjligt hävdas. Särskilt värdefulla kulturmarker där hävden upphört bör restaureras och hävden återupptas.

Mål 4. Ekonomi

Skogen ska, med beaktande av ovan angivna mål förvaltas så att en varaktigt hög och kvalitativ tillväxt bibehålls.

Skogsbruket ska ske med en långsiktig inriktning på uttag av virke av hög kvalitet. Självföryngring ska ske där så är möjligt. Den ekonomiska avkastningen underordnar sig de ovan angivna målen och tillåts bli lägre bl.a. genom förlängda omloppstider, ett småskaligt skogsbruk och områden som lämnas för fri utveckling.

Mål 5. Demokrati

Ett ökat lokalt inflytande i kommunens tätortsnära skogsbruk eftersträvas.

De närboende och de som nyttjar skogen ska på olika sätt ges ökade möjligheter för engagemang och ansvarstagande i kommunens tätortsnära skogsbruk. Ett första steg är ökad information och förbättrad dialog med de närboende. Om intresse och möjlighet till lokalt deltagande i skogsskötseln finns, exempelvis i olika föreningars regi, bör sådana former utvecklas. Vid framtagandet av en ny skogsbruksplan/mångbruksplan bör de närboende kunna involveras i arbetet i den mån de berörs.

Skötseln av husnära träd ska ske i nära samarbete med de boende.

Kommunens markinnehav

Kommunens skogsmarksinnehav omfattar ca 1400 ha varav drygt 1200 ha finns runt tätorten. Övrig kommunägd skogsmark finns främst på fastigheten Mörby på Ornö och Edesnäs på Utö. Mindre markinnehav finns också bl.a. vid Dalarö, Smådalarö och Östnora. Utöver dessa 1400 ha ansvarar i dag tekniska kontoret för grovt skattat 500 ha naturmark. Tekniska kontorets ansvarsområde omfattar i princip de husnära träd och den kvartersnära skogen, se sid 11.

Policyn gäller i första hand det tätortsnära markinnehavet men kan tillämpas även för övrigt markinnehav.

Hur skogsbruket bedrivs på kommunägd mark i dag

Kommunstyrelsen har det formella ansvaret för kommunens skogsbruk. Tornberget förvaltar kommunens skogar på uppdrag av kommunledningskontorets samhällsbyggnadsavdelning.

Genom avtal mellan Tornberget och en extern aktör, som i dagsläget är Skogssällskapet, köps skogsbruksåtgärder in. Dessa åtgärder planeras i samråd mellan Tornberget och den externa aktören.

Kultur- och fritidsförvaltningen disponerar och sköter mark för friluftssändamål, bl.a. inom Rudans friluftsområde.

Målsättningen med skogsbruket är att det ekonomiskt ska gå ihop. Intäkter från avverkningar återinvesteras i framförallt planteringar, röjningar och andra skogs-
vårdsåtgärder.

Gällande skogsbruksplan är från 1989 och är en så kallad naturvårdsinriktad skogs-
bruksplan, NISP. Den är ett hjälpmedel och underlag vid planering av skogsbruks-
åtgärder. Skogsbruksplaner har vanligtvis en genomförandetid av 10 år. Ny skogs-
bruksplan/mångbruksplan ska upphandlas.

Tekniska kontorets parkavdelning har ett arbetslag som under stor del av året röjer
och gallrar i parker och vissa bostadsnära skogsområden. Under övrig tid arbetar
arbetslaget främst med parkskötsel och behöver "skogsbruksåtgärderna" för att ha
full sysselsättning under hela året.

Kommunala ställningstaganden

Översiktsplan 1991

I översiktsplanen för Haninge kommun görs följande ställningstagande:

"I hela storstadsregionen finns ett stort intresse av att skogsbruket bedrivs med stor
hänsyn till framför allt friluftslivet.

*I takt med regionens tillväxt ökar behoven av rekreationsområden. Skogsmarken i
Haninge har därigenom på lång sikt sitt största värde som rekreationsområde."*

*"Kommunen avser att utifrån grönplanen och friluftslivets intressen ta fram ett pro-
gram för hur det tätortsnära skogsbruket bör hanteras."*

Denna policy kan ses som ett första steg i att ta fram ett sådant program.

Miljöpolitiskt handlingsprogram

I det miljöpolitiska handlingsprogrammet tas en mängd *miljömål* upp som är rele-
vanta för det tätortsnära skogsbruket;

- Främja en biologisk mångfald
- Bevara värdefull natur
- Skydda och bevara områden som angränsar till Tyresta nationalpark, nuva-
rande naturreservat och djurskyddsområden
- Värna och bevara kulturlandskapet
- Bevara sammanhängande ströv- och friluftsområden som t ex Hanveden med
Rudanområdet – Nytorp – Riddartorp – samt Tyresta – Åva
- Bevara tätortsnära promenadområden

- Skydda och värna allemansrätten
- Möjliggöra växt- och djurvandringar
- Skydda intressanta biotoper som t ex ädellövskog, naturskog, ängs- och hagmarker, våtmarker, sumpskog samt bäckraviner
- Skydda miljöer där s k rödlistade arter förekommer
- Skydda samtliga områden som listats i länsstyrelsens naturkatalog
- Skydda t ex områdena Hanveden, Sandemar, Rudan, Hemfosa och skogarna runt Ramsjön, Svartsjön och Lycksjön.

Grönplanen

I grönplanen från 1989, som är ett underlag till Översiktsplan 1991, betonas vikten av *tillgången* på och *tillgängligheten* till ett varierat utbud av grönområden, d v s både bostadsnära park/bostadsnära natur, liksom promenadområden och strövområden.

I planen redovisas tillgången till respektive bristen på olika typer av grönområden stadsdel för stadsdel.

I grönplanen betonas också entréernas betydelse och behovet att tänka och planera i stråk.

Agenda 21

Under rubriken *natur och biologisk mångfald* anges som önskvärda mål 2017;

Kommunens urskog finns kvar i samma, eller förbättrat, skick som idag.

Särskilt känsliga skogsområden undantas från skogsbruket.

Sammanhängande grönområden har bevarats för att möjliggöra växt- och djurvandringar.

Antalet våtmarker har ökat.

Några värdefulla natur- eller friluftsområden har anpassats så att de är tillgängliga även för personer med funktionshinder.

Alla skolor och barnstugor har möjligheter att studera ängsliknande ytor i närheten.

90 % av kommunens egna skogar klarar kraven för miljömärkning.

Lagstiftning

Skogsvårdslagen

I skogsvårdslagen från 1993 jämföras miljömålet och produktionsmålet. I propositionen som föregick lagen beskrivs målen så här:

Miljömålet

Skogsmarkens naturgivna produktionsförmåga skall bevaras. En biologisk mångfald och genetisk variation i skogen skall säkras. Skogen skall brukas så att växt- och djurarter som naturligt hör hemma i skogen ges förutsättningar att fortleva under naturliga betingelser och i livskraftiga bestånd. Hotade arter och naturtyper skall skyddas. Skogens kulturmiljövärden samt dess estetiska och sociala värden skall värnas.

Produktionsmålet

Skogen och skogsmarken skall utnyttjas effektivt och ansvarsfullt så att den ger en uthålligt god avkastning. Skogsproduktionens inriktning skall ge handlingsfrihet i fråga om användningen av vad skogen producerar.

Med den nya skogsvårdslagen ges markägaren en större frihet att bruka skogen efter de mål och syften som markägaren själv har, exempelvis är slutavverknings-skyldigheten borttagen, samtidigt som markägaren har ett eget ansvar för att huvudmålen uppnås.

Det innebär att Haninge kommun själv kan välja när skogen skall avverkas, vilka områden som skall lämnas för fri utveckling, och vilka skogsskötselmetoder som skall användas under förutsättning att föryngringen kan tryggas och huvudmålen uppnås.

Plan- och bygglagen

”Planläggning skall, med beaktande av natur- och kulturvärden främja en ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse, grönområden, kommunikationsleder och andra anläggningar” 2 kap 2 §.

I samband med revideringen av Plan- och bygglagen den 1 jan 1996 gavs miljöfrågorna ett ökat utrymme och säkerställandet av tätorternas grönområden gavs ökad tyngd och jämfördes med andra strukturerande faktorer. Med grönområden i och i anslutning till tätorter avses i det sammanhanget all mark som inte är bebyggd eller hårdgjord, d v s skogs- och andra naturområden, parker, alléer, trädgårdar, gårdar till flerbostadshus, kyrkogårdar, vägimpediment m.m. I de åsyftade grönområdena ingår inte bara det som ryms innanför tätortsgränsen utan även tätorternas närmaste omland. Även korridorer ut i landskapet och de jordbruks-, skogs- och andra naturområden som knyter bebyggelsen till dess närmaste omgivning har betydelse i sammanhanget.

Miljöbalken

Miljöbalken ger kommunen möjlighet att, utan särskild delegation från Länsstyrelsen, inrätta naturreservat för att bevara värdefulla naturmiljöer eller tillgodose behov av områden för friluftsliv. Skogsbruket berörs även av miljöbalkens regler om biotopskydd och naturminne.

Skogens värden

Den tätortsnära skogen står för en mängd värden och funktioner. Traditionellt har skogen setts som en markreserv för den växande tätorten samtidigt som den gett ekonomisk avkastning genom uttag av timmer och massaved. Skogen har också gett sysselsättning. Många områden har köpts in för att trygga tätortsbornas rekreationsbehov.

Den tätortsnära skogen har dock många fler värden som bör uppmärksammas och vägas in i det tätortsnära skogsbruket. I allt skogsbruk är det numer en självklarhet att ta hänsyn till den biologiska mångfalden. I den tätortsnära skogen kan det av bl.a. pedagogiska skäl och för människans naturupplevelse vara särskilt befogat att utveckla den biologiska mångfalden och skapa naturskogsliknande miljöer.

Skogspromenader och strövande i skogen är kanske det vanligaste och värdefullaste bruket av den tätortsnära skogsmarken. Svamp- och bärplockning är för många en sysselsättning med stort värde som på olika sätt kan gynnas genom skogsskötseln. Naturstudier och jakt är andra viktiga fritidssysselsättningar som inte direkt är kopplat till tätortens närhet men som bedrivs där förutsättningar ges. För jakt är tillgången på skogsmark starkt begränsad i Stockholmsområdet.

Den tätortsnära skogsmarken är än markresurs för motions- och fritidsanläggningar i form av motions- och skidspår, ridstigar, vandringsleder m.m.

Dagis, mulleskola, grundskola och andra barngrupper använder skogen för lek, motion och inlärning. Ofta används vissa områden runt dagis och skola mer frekventerat och dessa områden är viktiga att känna till. Samtidigt finns möjlighet att öka kontaktytorna mellan skogsbruk och skolan och använda skogsbruket i undervisningen.

Den tätortsnära skogen spelar också stor roll för det lokala klimatet och för luftkvaliteten. Vinden bromsas upp och skogen har en temperaturutjämnande effekt och bidrar till luftväxlingen under varma sommardagar. Träden filtrerar luftföroreningar och syresätter luften. Skogen fungerar också som skärmar mellan bostäder och bl.a. trafikleder och industriområden.

Skogen har också betydelse för den lokala hydrologin. Våtmarker och bäckar tar emot dagvatten från tätorten. Genom val av skogsbruksmetod kan vattenflöden och närsaltavrinning påverkas.

Modern miljömedicinsk forskning visar att grönområden har stor betydelse för välbefinnandet för människor. Skogsmiljöer minskar stress och påskyndar exempelvis tillfrisknandet efter sjukdom och olyckor samt vid rehabilitering av mentalt trötta människor. Studier visar på en allmän ökning av den mentala kapaciteten vid vistelse i skogen. Från folkhälsoperspektiv har därför skogsmiljöer och grönområden stor betydelse.

Det viktigaste kriteriet för att grönområden ska nyttjas och välbefinnandet uppnås är att det finns olika typer av grönområden, att de ligger nära bebyggelsen och är lätta att nå.

Skötsel av tätortsnära skogar

De skogar som flertalet uppskattar att vistas i är en välskött, genomgållrad äldre blandskog. Andra viktiga kvalitéer är skogsgläntor med rik undervegetation, vackra utsiktsplatser, orörda våtmarkspartier, strandområden och vackra bäckar liksom kontakter med ängs- och hagmarker. Överhuvudtaget är omväxling av stort värde. Det tätortsnära skogsbruket bör ha detta som riktmärke.

Ett skogsbruk med huvudsaklig uppgift att producera rekreativ mark skiljer sig avsevärt från ett traditionellt skogsbruk där virkesproduktionen är det primära. I ett tätortsnära skogsbruk gäller det att i varje situation ställa sig frågan vilka åtgärder som gynnar rekreativvärdena och friluftslivet på kort och lång sikt. Endast åtgärder som ökar rekreativvärdena bör genomföras.

Många skogsområden runt tätorterna är idag äldre än vad som är ekonomiskt motiverat vilket är positivt ur rekreativ- och naturvårdssynpunkt. Om stora sammanhängande områden överhålls finns dock en risk att man tvingas avverka dessa inom en kort period. Det kan då innebära att ett bostadsområde eller en kommun del får brist på omgivande rekreativskogar under lång tid. Av den anledningen är det viktigt att skogen har en jämn åldersfördelning och att det råder balans mellan ungskog och mogen skog. Risken för att skog som överhålls blåser sönder eller dör är särskilt stor i grandominerade bestånd.

Trakthyggesbruket innebär huvudsakligen nackdelar från rekreativsynpunkt. Stora kala ytor, långa perioder med svårframkomliga plant- och ungskogar, likåldrigheten i bestånden och oftast ett dominerande trädslag ger skogar med lågt vistelsevärde. Är hygget litet kan det däremot upplevas som ett positivt avbrott, en glänta där ljuset kommer in med möjlighet för bl.a. hallon och lingon att etablera sig. Ekologiskt innebär trakthyggesbruket en kraftig störning med stor negativ påverkan för de flesta växt- och djurarter.

Alternativ till trakthyggesbruket håller på att utvecklas för tätortsnära skogsskötsel. Ett antal metoder finns där syftet är att dels undvika kallläggning av marken dels att få ett mer varierat skogsbestånd. Exempel på sådana metoder är *luck- och kant-huggning*, olika *skärmmetoder* dvs att föryngringen sker då delar av den äldre skogen (skärmen) finns kvar, samt *stamvis blädning*.

Dessa metoder är beroende av ståndorten och befintligt skogstillstånd. Liksom för trakthyggesbruket krävs en målmedveten och långsiktig skötsel för att lyckas. Att under hand byta från en metod till en annan kan vara svårt. Av den anledningen och av ståndortsmässiga skäl, kan trakthyggesbruket även i fortsättningen vara en av flera metoder i det tätortsnära skogsbruket..

För de delar som sköts med trakthyggesbruk är det dock viktigt att begränsa avverkningsarealen och förlänga omloppstiderna. Förlängda omloppstider innebär att en större andel av skogsbeståndet består av fullvuxen, mogen skog, sådana skogar som har det största rekreativvärdet. Överhållning med 20 – 30 år dvs en slutavverkningsålder på ca 110-120 år (ibland t.o.m. ännu längre) är ofta möjlig och biologiskt blir de flesta träd mycket äldre än så.

Variation i trädslagsval är ett annat sätt att öka rekreativvärdet och den biologiska mångfalden. Den naturliga variationen bör i första hand utnyttjas och där det är lämpligt kan rena bestånd av ädellöv eller andra trädslag som rönn, björk och asp etableras. En förskjutning från granbestånd mot tall- och ädellövbekstäånd (främst ek) ökar möjligheten till överhållning och därmed en större andel äldre grov skog.

Zonindelning av den tätortsnära skogen

Nyttjandet av skogen varierar till mycket stor del med avståndet från bostaden. Även slitaget på skogsmarken ökar närmare bostadsområdena vilket bl.a. kan försvåra förnygringen. Av den anledningen är det praktiskt att dela in skogen i zoner utgående från bostadsområdet. Indelningen här nedan är hämtad från ett examensarbete i ämnet skogsskötsel ”Tätortsnära skogsbruk i Haninge kommun” Liselott Eriksson 1997, Sveriges Lantbruksuniversitet.

Den nedan beskrivna indelningen ska främst ses som ett pedagogiskt exempel. I praktiken kan det visa sig lämpligare att använda sig av färre antal zoner

I området närmast tomtgränsen, de *husnära träden* är de estetiska värdena och ljus-förhållandena viktiga för flertalet av de boende. Här måste skötseln ta utgångspunkt i den närboendes och fastighetsägarens önskemål. Generellt kan sägas att denna zon bör vara låg så att ljuset kan komma in på tomten samt att brynväxter som rönn, sälg, slån, hägg, fågelbär m.m. gynnas och ett urval av vackra träd tillåts växa till höga evighetsträd.

Förutom spännande lekmiljöer ger välutbildade bryn med buskar och bärande träd föda och skydd åt många fågelarter.

Kvarterskogen som är insprängd i bebyggelsen och omger bebyggelsen används av många dagligdags. Markslitaget är ofta stort och det kan vara svårt att åstadkomma en förnygring. Kvarterskogen bör av den anledningen skötas med mycket små behandlingsenheter där variation och framtida träd gynnas. Stabila bestånd som kräver liten skötsel eftersträvas generellt (exempelvis av tall och ek) men också skogar

som kan ge speciella upplevelser (ädellöv, rönn, fågelbär m.m.). Variationen ger fler värden för både vilt och människor, inte minst fler lekmöjligheter för barnen.

Kvarterskogen utgör ofta en förbindelselänk mellan bostaden och större skogsområden längre ut. Därför är entréerna viktiga att markera och ägna särskild omsorg. I kvarterskogen ska riset tas bort efter skogsbruksåtgärder.

Stadsdelsskogen utgör skogsområden som skiljer av olika stadsdelar. Här finns promenadstigar och anlagda löp- och skidspår. Här kan behandlingsenheterna göras större än i kvartersskogen och småskaliga skogsskötselmetoder kan tillämpas.

Rekreationsskogen utgör den dominerande delen av kommunens skogsinnehav. Skogsområdena är sammanhängande och förmedlar en känsla av ostördhet. Här finns samtidigt promenadslingor och motionsspår och andra aktiviteter som ska samsas. Rekreationsskogen ska skötas på ett varierat sätt där de alternativa skötselmetoderna prövas för att skapa variation. Skogen bör överhållas och vid röjning och gallring ska en varierad trädslagsblandning gynnas. Riset ska tas bort när skärskilda skäl finns, framförallt om området är särskilt frekventerat. För övrigt bör riset lämnas kvar för att gynna växt och djurlivet och för att näringsinnehållet ska återgå till marken.

Produktionsskogen ligger längre bort från tätorten, ofta på bilavstånd. Kommunen har liten andel sådan skog. Här bör en skogsskötsel med ett jämställt produktions- och miljömål bedrivas och med föredömlig hänsyn till naturvård, friluftsliv och kulturmiljövård.

Rekreation och friluftsliv

Den tätortsnära skogen har sitt största värde för kommuninnevärdaren som friluftsmark och för olika slags rekreation. Undersökningar visar bl.a. att det boende i Stockholms län uppskattar mest med sitt bostadsområde är närheten till natur och grönområden, följt av möjligheten till sport, idrott och motion samt närhet till skola och dagis (Länsstyrelsen 1991). Det bör finnas tillgång till lämpliga grönområden för såväl de dagliga hundpromenaderna som längre vandringar samt svamp- och bärplockning. I den tätortsnära skogen ska det också finnas utrymme för motions- och fritidsanläggningar i form av motions- och skidspår, ridstigar och vandringsleder.

Behov och önskemål uppstår också efterhand om att nyttja skogsmarken för nya aktiviteter med tillhörande anläggningar. Det är viktigt att sådana anläggningar tillkommer i samråd med skogsbruksansvariga så att nya anläggningar inte försvårar skogsskötseln.

Anläggningar som kan uppfattas som störande, ex mountainbikeåkning måste också lokaliseras med hänsyn till närboende och övriga mål och utan att anläggningarna splittrar upp sammanhängande ostörda områden.

Biologisk mångfald

Bevarandet av den biologiska mångfalden i skogen är en central fråga i dagens skogsbruk. Riksdagen har fastlagt ett skogspolitiskt miljö kvalitetsmål med följande innehåll vad avser skogsbruket och den biologiska mångfalden:

”En biologisk mångfald och genetisk variation i skogen skall säkras. Skogen skall brukas så att växt- och djurarter som naturligt hör hemma i skogen ges förutsättningar att fortleva under naturliga betingelser och i livskraftiga bestånd. Hotade arter och naturtyper skall skyddas.”

Enligt Naturvårdsverkets policy (Miljö -93) är det möjligt att bevara den biologiska mångfalden genom dels allmän miljöhänsyn i allt skogsbruk, dels en stark miljöhänsyn i särskilt värdefulla områden och genom att helt undanta skogsbruk i de mest värdefulla områdena. Områden där stark miljöhänsyn behövs omfattar bl.a. tätortsnära skogar, sumpskogar och naturskogsområden. Områden som helt bör undantas skogsbruk avser främst naturskogar, urskogar, våtmarksskogar inklusive små nyckelbiotoper och vissa specialområden.

Hur stor andel av den produktiva skogen som behöver undantas från skogsbruk för att den biologiska mångfalden ska bevaras är omöjligt att ange och beror bl.a. på hur stor hänsyn som tas i övriga skogsbruket. Naturvårdsverkets bedömning är att 5 % av den produktiva skogen helt bör undantas från skogsbruk under förutsättning att tillräcklig hänsyn tas i det övriga skogsbruket.

För att uppnå ett ekologiskt långsiktigt hållbart skogsbruk har myndigheter, skogs-näringsen och naturvårdsorganisationer skapat ett system med miljömärkning av skogsbruk (miljöcertifiering). Genom att uppfylla kriterierna för miljömärkning uppfylls en lägsta nivå för bevarandet av den biologiska mångfalden.

I arbetet med att bevara den biologiska mångfalden kan det ingå att restaurera och återställa exempelvis kärr och våtmarker som tidigare dikats. Sådana åtgärder kan ofta vara till gagn för viltvården och kan öka upplevelsevärdena i landskapet.

Kulturmiljövård i skogen

Skogen innehåller många spår av våra förfäders arbete och gärningar. Dessa spår, skogens arkiv, har avsatts under skilda historiska epoker och ofta under perioder med en helt annan markanvändning än idag.

Många fornlämningar är välkända såsom gravfält, runstenar, fornborgar etc. Andra fornlämningar är inte lika uppmärksammade eller är svårare att upptäcka, exempelvis skärvstenshögar och fossila åkrar. Alla dessa lämningar är skyddade enligt lagen om kulturminnen. Utöver själva fornlämningen är även en zon runt denna skyddad, ett s.k. fornlämningsområde, som kan vara avsevärt större än själva fornlämningen.

Kulturlämningar kan också vara av senare datum och ha skiftande karaktär. Det kan gälla spår av torpbebyggelse och kulturmarker i anslutning till dessa där bevarandevärdet bl.a. kan bestå i husrester och husgrund, kvarlevande kulturväxter, övergivna åkrar, slättermarker, hägnader och odlingsvägar.

Andra typer av kulturmiljöer och objekt kan gälla anläggningar för jakt och fångst, förädling av träprodukter som kolmilor och tjärdalar, kommunikationsanläggningar som hålvägar och broar, spår av utvinning av ämnen och mineraler såsom torvtäkter och platser för järnframställning.

Skogsbrukets hänsyn till olika kulturmiljöer består dels av en anpassning av olika skogsbruksåtgärder, främst vid avverkningar, utkörning och föryngring. Dels i att hålla vissa kulturmiljöer fria från skog och i vissa fall ett aktivt bevarande.

Kulturmiljövård i skogen är ett relativt nytt område och har framförallt uppmärksamats under 1990-talet och genom den kampanj skogsvårdsstyrelsen och riksantikvarieämbetet anordnat.

Den begränsade kunskap som finns om skogens kulturmiljöer är ett problem och motiverar samtidigt att frågan får en hög prioritet. Det är av särskilt värde att vårda kulturmiljöer i tätortsnära områden där många människor vistas. Vidare är det viktigt att dokumentera de nya kulturlämningar som upptäcks.

Ekonomi

Ett tätortsanpassat skogsbruk med förlängda omloppstider och småskaliga skötselmetoder ger ett lägre ekonomiskt utbyte än ett skogsbruk som bedrivs utifrån ekonomiska aspekter, inräknat de generella hänsyn till naturvård som normalt ingår i skogsbruket. Att ange en kostnad för att genomföra ovanstående mål är närmast omöjligt. Kostnaden beror dels på dagens skogsbestånd, valda skogsskötselmetoder och val av beräkningsmetod. Att jämföra med kommunens skogsbruk i dag är också svårt då det redan tas mer hänsyn än vad som är ekonomisk motiverat. En undersökning från Jönköping 1988 visar att intäktsminskningen beroende på friluftsanpassning, varierar mycket mellan olika skogsmarker. Från mindre än 10% upp till 30 % (Friluftsförbundet 1992). Enligt samma studie beräknas kostnaden per tätortsbo till drygt 3 kr/år eller 7 öre per skogsbesök. Natur är därmed den i särklass billigaste fritidsanläggningen en kommun kan satsa på.

Erfarenheterna från grannkommuner som tagit fram och arbetat efter handlingsprogram för tätortsnära skogsbruk eller tätortsanpassade skötselplaner är ganska samstämmiga när det gäller ekonomin. Det tätortsnära skogsbruket kräver tillskott av pengar om man vill ha kvalitet och ett skogsbruk som kommuninnevånarna värdesätter.

För Botkyrka kommun går det bostads- och kvartersnära skogsbruket med några hundra tusen kronor minus varje år. En stor del av denna kostnad beror på att riset städas undan. Detta skogsbruk sköts i Botkyrka huvudsakligen av arbetsmarknads-

lag och motsvarar i stort parkavdelningens ansvarsområde i Haninge kommun. Övrigt skogsbruk utförs på entreprenad och går med lite vinst. Totalt har skogsbruket gått med förlust men då räknas även sådant som fornvård, och åtgärder för naturvården och friluftslivet in.

Huddinge kommun med en Naturvårdsavdelning med 12 anställda och flera arbetslag ansvarar förutom för skogsbruket även för en mängd natur- och kulturmiljövårdande åtgärder. Av den anledningen är det svårt att renodla skogsbrukets budget. Av en total budget på 4 Mkr är intäkterna drygt 2 Mkr. En särskild skogsgrupp med 4 st anställda, som manuellt utför allt från plantering till slutavverkning går "plus-minus noll". Den manuella avverkningen kommer framöver att koncentreras till småobjekt, känsliga miljöer såsom kantzoner, lövskogar, den mest tätortsnära marken osv, medan maskiner kommer att användas för övrig skogsskötsel.

För Haninge kommuns tätortsnära skogsbruk bör det långsiktiga målet vara ett "plus-minus noll" resultat i driften. Variationer mellan åren måste då accepteras och förluster vissa år balanseras med vinster kommande år. Då intäkterna är beroende av virkespriser är det dock omöjligt att förutse det ekonomiska utfallet. Skogsbruksåtgärder ska dock alltid vara motiverade utifrån de övergripande målen och ej från budgetsynpunkt.

Skötseln av de husnära träden och den kvartersnära skogen (parkförvaltningens ansvarsområde) måste även som tidigare ges ett tillskott om de uppsatta målen ska kunna nås.

Demokrati

Det är kommuninnevånarna i allmänhet och de närboende i synnerhet som är brukarna av den tätortsnära marken. Det är rimligt att brukarna får ett allt större inflytande över den tätortsnära skogens skötsel. Hur detta ska ske finns inga givna svar på och dialogen mellan Tekniska kontorets parkavdelning/Tornberget respektive brukarna får utvecklas efter hand. Redan nu sker kontakter mellan de boende respektive parkavdelningen/Tornberget men denna dialog skulle kunna utvecklas.

För skötsel av de husnära träden är det främst dialogen med tomtägarna som kan utvecklas. Tomtagarna bör ges ökad möjlighet att inom givna ramar ta ansvar för röjning, gallring och brynvård i området närmast tomten. För den kvartersnära skogen är det i första hand dialogen med villa-, bostadsrätts- och hyresgästföreningar som behöver utvecklas. Även här bör det prövas om vissa arbeten kan utföras lokalt. För rekreationsskogen är det viktigt att utveckla dialogen med skolor, dagis, föreningar, ridklubbar och andra som idag nyttjar skogen eller som vill utveckla verksamheter i skogsmarken.

Ett ökat brukarinflytande kan ses som ett led i Agenda 21 arbetet. Ett ökat deltagande ger ett ökat ansvar och skogen kan på ett nytt sätt ses som en resurs för de närboende.

I samband med skogsbruksplanläggning bör därför närboende och kända brukare ges möjlighet till deltagande. Vid större skogsskötselåtgärder ska normalt information lämnas till de boende. Redan i dag sätts skyltar ut som informerar om vilka skogsbruksåtgärder som ska genomföras och motiv till dem. Ett annat sätt skulle kunna vara annons i tidningen eller via information på kommunens webbsida.

Organisation

Skogsbrukets organisatoriska hemvist har inte penetrerats. Någon förändring i kommunens organisation för skogsskötsel föreslås därför heller inte.

Det kan däremot konstateras att det saknas egna resurser för att utföra de åtgärder i form av röjning, gallring och annan intensiv skogsskötsel som behövs för att uppnå målen i policyn.

Erfarenheterna från flera kommuner är att det krävs mycket manuellt arbete i det tätortsnära skogsbruket. Att köpa dessa arbetsintensiva skogsbruksåtgärder är dyrt. I många kommuner sköter kommunala arbetslag det arbetet. För att få tillräcklig kvalitet på arbetet behövs arbetsledning med skogsbrukskompetens och det krävs kontinuitet i arbetsledningen för att arbetslaget ska fungera.

Ett sådant arbetslag kan även användas för restaureringsarbeten av kulturmiljöer, för att återskapa naturmiljöer etc. Arbetslaget skulle också kunna vara en fri resurs inom kommunen och ett komplement till arbetscentrums och parkförvaltningens nuvarande arbetslag.

Utvecklingen av skogsmaskiner har medfört att maskinell avverkning mer och mer kan användas även i känsliga miljöer och vid småskaliga skogsbruksmetoder. Skogsbruket i rekreationsskogen och produktionsskogen bör därför som tidigare i huvudsak ske på entreprenad och maskinellt om inte andra skäl, exempelvis arbetsmarknadsskäl, ger anledning till arbete i egen regi.

En ökad samordning bör ske mellan Tekniska kontorets parkavdelning och Tornberget vad gäller planering och genomförande av skogsbruksåtgärder. Skötselplaner bör tas fram för all kommunal tätortsnära skog oavsett huvudmannaskap. Skötselplanerna bör samordnas och finnas tillgängliga i ett gemensamt GIS system.

Referenser

- Axelsson Lindgren, C. 1990. Upplevda skillnader mellan skogsbestånd. Stad och land nr 87.
- Bergqvist, K. 1994. Framtidens skog. Artikel i naturskyddsföreningens årsbok 1994.
- Bohman, A och Onegård, R. 1993. Skolnära naturområden i Haninge kommun. Projektarbete II Biologisk- geovetenskaplig linje, Stockholms universitet.
- Boverket 1994. Stadens parker och natur.
- Botkyrka kommun 1993. Handlingsprogram för skogsvårdsfrågor i Botkyrka kommun.
- Bucht, E och Persson, B. 1994. Grönstruktur i städer och tätorter. Utdrag ur PBL-utredningen 1994. Stad och land.
- Eriksson, L. 1997. Tätortsnära skogsskötsel i Haninge kommun. Inst. för skogsskötsel. SLU
- Falk, J. och Rydberg, D. 1992. Den gamla skogens föryngring. Opublicerat material.
- Falk, J. och Rydberg, D. 1998. Tätortsnära skog – en skog för alla. Artikel i Skogseko 4/98
- Friluftsförbundet 1992. Naturen runt knuten. 90-talets fritidsanläggning.
- Haninge kommun. 1989. Förslag till grönplan.
- Haninge kommun. 1992. Översiktsplan 1991.
- Huddinge kommun 1994. Program för Huddinges jord- och skogsbruk. Folder.
- Länsstyrelsen i Stockholms län, 1991. Vi tycker om miljön i Stockholms län. Broschyr.
- Skogsstyrelsen 1991. Tätortsnära skogsbruk
- Skogsstyrelsen. 1992. Kulturmiljövård i skogen
- Skogsstyrelsen. 1994. Skogsvårdslagen. Handbok

Botkyrka kommun. Pia Ström. muntligt

Huddinge kommun. Lars Hains. Muntligt

Ordlista

Biologisk mångfald Variationsrikedom inom och mellan arter hos de ekologiska systemen.

Biotop Naturtyp, område med enhetlig ekologisk struktur.

Biotopskydd Vissa biotoper såsom alléer, brandfält, vissa sumpskogar, källor mm har ett generellt skydd i miljöbalken.

Kanthuggning Avverkning av ett antal 5-30 m breda bälten tvärs genom skogen som successivt utökas.

Luckhuggning Etappvis avverkning och föryngring av skogen under ca 15 – 40 år genom upptag av luckor

Naturskog Skog som varit opåverkad av människan så länge att den till stor del förvärvat de egenskaper (trädstruktur, artsammansättning, död ved mm) som kännetecknar urskog.

Skärmar Ett antal träd från det äldre beståndet lämnas kvar vid slutavverkning med syfte att ge en hög värdeproduktion på kvarvarande stammar eller för att skydda och främja föryngringen.

Stamvis blädning Återkommande avverkningar där upp till en tredjedel av virkesförrådet tas ut genom avverkning av träd i alla höjd- och diameterklasser.

Ståndortsanpassning Skogsskötsel som utformas efter lokala variationer i växtbetingelser, exempelvis tillgång på vatten och näring.

Trakthyggesbruk Skogsskötsel av trakter/bestånd genom röjning – gallring – slutavverkning – plantering/naturlig föryngring.

Ädla lövträd är bl.a. ek, bok, ask och lind.

Överhållning Skog tillåts stå kvar trots att den uppnått den ekonomiska slutavverkningsåldern